

Oordeelkundig improviseren

Hugo Renaerts

Oordeelkundig improviseren

Hugo Renaerts

Inhoud

Inleiding	7
Emoties uitbeelden	12
Expressies in verschillende genres.....	15
De middelen	22
Improviseren	28
Acteren en eigen gevoelens	32
De taal	40
Observeren en imiteren	50
Lichaamstaal	54
Uitgebreide oefeningen	58
Rekwisieten	79
De ruimte	87
De kledij	90
Een personage	92
Hoe beginnen we een sessie?	94
De auteur en zijn werk	99

Inleiding

Improviseren... het is zo gebruikelijk bij iedere toneelschool en bij iedere toneelopleiding. Het is ook noodzakelijk, maar er wordt veel te veel te nadruk gelegd op 'los' improviseren.

Om dit te begrijpen moeten we ons van één ding bewust zijn: **improviseren is een talent, acteren is een techniek.** Een talent heeft men of heeft men niet. Een techniek kan men aanleren. En wat is de bedoeling van een toneelopleiding? Acteren toch? Maar men leert niet acteren door te improviseren. Als acteren een techniek is die stelselmatig en beetje bij beetje moet aangeleerd worden – al speelt talent natuurlijk ook een rol – moet de nadruk komen te liggen op het aanleren van expressies, zowel verbaal als lichamelijk.

Wat gebeurt bij 'los' improviseren (op die term 'los' kom ik zo dadelijk terug) in werkelijkheid? De aandacht gaat naar 'wat ga ik zeggen?', 'wat ga ik doen?'. De aandacht gaat dus niet naar: h_óe zeg en h_óe doe ik het? Niet naar acteren.

In feite leert men door te improviseren niet acteren. Hoe vaak moet men in een toneelstuk improviseren? Alleen als men of de medespeler de tekst kwijt is. Hoe vaak moet men in een toneelstuk acteren? Altijd!

Stellen we ons voor dat we een opleiding krijgen als chirurg. De docent zegt dan niet: "Gooi de zaak maar open en probeer de lever te vinden". Nee, hij begint bij het begin. Een jongen die een opleiding krijgt als automechanicien krijgt ook niet te horen: "Open de kap en probeer eens te vinden wat er scheelt". Nee, een opleiding gebeurt stap voor stap en dat zou bij een toneelopleiding ook moeten gebeuren.

Niet meteen voor de wolven gooien en kijken wat er gebeurt. Ik heb jongens en meisjes gekend die uitstekende acteurs of actrices bleken te zijn, maar geen talent voor improvisatie hadden en hulpeloos stonden te stuntelen als hen gevraagd werd een situatie uit te beelden of te verzinnen.

Maar toch mogen we improviseren niet verwaarlozen, op voorwaarde dat dit gericht en met de nodige steun gebeurt. Bijvoorbeeld kan men een personage laten uitbeelden en dit personage in zijn verschillende gedaanten vorm laten geven. Zonder al te veel de nadruk te leggen op de tekst.

Met 'los' improviseren bedoel ik dat de cursisten of leerlingen de opdracht krijgen: u ontmoet elkaar bij een bushalte en vertelt elkaar wat u gisteren heeft meegemaakt.

Wie geen of weinig improvisatietalent heeft, slaat meteen aan het denken. Wat zou ik gisteren meegemaakt kunnen hebben? Hoe vertel ik dat? Waar gebeurde het? Hoe liep het af? De leerling is meer bezig met het verzinnen van een verhaal dan met de wijze van het te brengen.

Deze mensen hebben een ruggesteun nodig en van dat 'los' improviseren moeten we overschakelen op een vast gegeven. U vertelt de leerling zelf wie of wat hij is, wat hij gisteren heeft meegemaakt, hoe het afliep, hoe hij of zij reageerde en wat hij of zij voelde op dat moment. U vraagt ook om dat verhaal te herbeleven, de emoties en reacties te laten zien.

Op die manier hoeft de leerling al veel minder na te denken. Hij of zij weet wat verwacht wordt, heeft het verhaal gereed en kan zich nu gaan concentreren op de manier van acteren in het personage en dat is ten slotte het belangrijkste. Men kan zelfs beter een papiertje geven dat een vijf- of tiental minuten kan worden ingekeken, zodat de leerling een duidelijk inzicht krijgt van wat van hem of haar verwacht wordt. Op deze manier werkt men aan de techniek van acteren en is het veel duidelijker als er verbeterd wordt. Want wat kan men verbeteren aan iets waarvan de leraar of lerares zelf geen inzicht heeft?

In dit boekje vinden we een groot aantal richtlijnen en voorbeelden van hoe men leerlingen kan voorbereiden op een improvisatie, zodat ze zich volledig op het personage en het acteren kunnen concentreren.

Improviseren in je eigen personage

Wie een opleiding krijgt als acteur of actrice en geen of weinig ervaring heeft, moet men niet meteen een personage gaan aanmeten. Dat maakt het dubbel moeilijk.

Wel kan men een personage laten uitbeelden zonder dat daarbij meteen geacteerd wordt, maar daarover later.

De eerste oefeningen gebeuren liefst in het eigen personage. Je bent wie je bent, je gaat alleen tegenover het publiek je gevoelens en emoties tonen. Tegenover het publiek, jawel.

Want het publiek is het belangrijkste van het hele gebeuren. Als er geen publiek is, is er geen toneel, geen ballet, geen concert, geen film. We acteren niet voor onze medespelers maar voor het publiek, dat alles voor het eerst ziet en hoort, en het is dat publiek dat we moeten kunnen overtuigen.

Beginnen met jezelf, je gevoelens en emoties bloot geven, je verdriet, je woede, je spanning, je verrassing, je teleurstelling, je blijheid, je stress... alles moet naar het publiek worden overgebracht. **Je doet alles voor het publiek en dat betekent dat je duidelijk moet zijn in je acteren.**

Het is iets waar niet genoeg de nadruk kan op gelegd worden. Voor de regisseur en de spelers is alles duidelijk. Die kennen de tekst en het verloop en hebben niet de minste twijfel over de bedoeling van de acteur of actrice. Maar het publiek..?

Ik geef een voorbeeld van iets waar ik onlangs mee betrokken geraakte. Een agent gaat een boete uitschrijven voor een verkeerd geparkeerde (ingebeelde) auto. Hij neemt zijn boekje. De regisseur had een idee: laten we dat boekje een beetje levend maken, een soort ingebouwd systeem dat automatisch verkeerd geparkeerde auto's opspoort. En dat gebeurde.

De agent wist wat dit boekje nu was. De regisseur wist wat dat boekje nu was. Wij wisten wat dit boekje nu was en we vonden het allemaal heel grappig en een goede vondst.

Maar bij de première bleek dat het publiek niet begreep dat dit boekje een eigen leven leidde. De grap ging de mist in.

Duidelijkheid. Laten zien wat je bedoelt, wie je bent, je emoties, je verwachtingen, zonder dat je weet wat er daarna komt, al weet je dat natuurlijk wel. Het vormt een belangrijk onderdeel van acteren.

Dus gaan we eerst met onszelf aan de slag en vergeten we een personage. Al kan een personage wel worden ingeschakeld zoals ik reeds schreef, maar dan niet gekoppeld aan improvisatie, want dat maakt het dubbel moeilijk voor de acteur.

Laten we het eenvoudig houden. Je bent een soldaat, een verlegen dienstmeisje, een nerveuze kantoorbediende, een verstrooide edelman, een norske bedrijfsleider, een bedelaar, een prostituee, een overenthousiaste voetbalfan, een preutse secretaresse, een verwaande edelvrouw, een sinistere gauw-dief, een... er zijn honderden personages die men kan laten uitbeelden en dan gaat het alleen om de uiterlijke verschijning en moet er dus niet nagedacht worden over tekst. Alle concentratie gaat naar de figuur, hoe die beweegt, loopt, denkt, emoties toont.

Dit is techniek. Dit kan verbeterd worden, aangepast, uitgebreid. Hier krijgt men van de leraar of regisseur duidelijke aanwijzingen. Pas veel later zal men deze personages ook gebruiken in improvisaties, maar dan nog met duidelijke aanwijzingen.

Improviseren is nuttig, belangrijk, maar dient te gebeuren in een vast stramien een zonder vage aanduidingen. Daarom volgen een aantal oefeningen in improviseren, eerst zonder een bepaald personage, pas veel later in de huid van een personage.

Al deze oefeningen kunnen uiteraard worden uitgebreid en bieden nog veel meer mogelijkheden, maar moeten de leerling het belang van acteren laten aanvoelen zonder dat hij zich gaat concentreren op WAT maar op HOE.

Oefeningen

Als we gaan oefenen mogen we, zoals gezegd, de leerlingen niet aan hun lot over laten. We moeten ze voldoende steun geven door hun tekst mee te geven. Dit kan mondeling gebeuren, maar het kan ook door een korte tekst op papier te zetten en dit een vijf- of tiental minuten te laten lezen. Op die manier weten de leerlingen in ieder geval wat ze moeten zeggen en moeten ze daarover niet gaan nadenken.

Het belangrijkste is de emotie die van de scène uit moet gaan. Daar moet de nadruk op gelegd worden. In het begin mag dat maar één emotie zijn, maar later kunnen in eenzelfde scène meerdere emoties elkaar afwisselen of kan men een bepaalde emotie verscherpen of afzwakken.

In het begin laten we de leerlingen ook geen personage uitbeelden. Ze zijn zichzelf en het enige waar men de nadruk moet op leggen is dat hun emotie in ieder geval gespeeld moet worden, geacteerd.

Als men de leerlingen kent, doet men er best aan om geen emoties op te leggen waar de leerling zelf bij betrokken is. Dit kan tot gevolg hebben dat zijn eigen emoties de bovenhand halen en dat hij of zij die emotie laten opwellen, dus ze niet gaan acteren, terwijl het wel degelijk de bedoeling is dat er geacteerd wordt.

Er zijn vele regisseurs die precies die persoonlijke emoties naar boven willen halen, omdat het dan allemaal veel echter lijkt, maar dit is niet de bedoeling van acteren. Integendeel. De eigen emoties moet men naar de achtergrond kunnen verdringen en geleidelijk moeten die plaats maken voor de emoties van het personage dat men speelt. De volgende oefeningen moeten dit doel steeds voor ogen houden.